

*Кронівець Т.М., старший викладач
кафедри правових наук та філософії
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
кандидат юридичних наук*

БАЗИ ДАНИХ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР

У статті здійснено правовий аналіз створення, функціонування та охорони баз даних в системі вищої освіти, узагальнено правові характеристики цього інформаційного продукту.

Ключові слова: бази даних, вища освіта, вищий навчальний заклад, інформаційне суспільство, суспільство знань.

Інформаційна революція щоденно змінює світ. Переваги і недоліки цього системного явища вже починають усвідомлюватись українським соціумом. Інформаційне суспільство вибудовується розмиваючи кордони, створюючи єдиний простір для розвитку освіти, науки, бізнесу та ін. Варто зауважити, що останнім часом дослідники дедалі частіше звертаються до дослідження передумов створення «суспільства знань», як наступного етапу розвитку цивілізації після інформаційного суспільства [1].

Мова ведеться поки що тільки на рівні філософських засад з метою вибудовування наукової концепції. Так, П. Ф. Дракер в своїй праці «Постекономічне суспільство» (опублікована в 1993 році), визначає соціоутворююче значення знання, характеризує його не просто як силу, а як силу, здатну створити нове суспільство [2].

Дослідники вважають, що саме розуміння глибоких суперечностей і загроз у розвитку інформаційного суспільства зумовлює активність інших вимірів нового суспільного порядку. Результатом таких наукових розвідок стало формування на межі століть концепції суспільства знань. Однак якщо поняття «інтелектуальний капітал», «економіка, заснована на знаннях» усталилися в категоріальному апараті й стали загальноновизнаними, то

поняття «суспільство знання» донедавна не могло посісти гідне місце в науці.

Одним із важливих критеріїв, що характеризують функціонування інформаційного суспільства є правові особливості створення, функціонування та охорони інформації у різних її формах. У межах даного дослідження нас цікавлять правові особливості використання баз даних в системі вищої освіти.

При визначенні правових засад створення, функціонування та охорони баз даних необхідно враховувати їх правову природу. Аналіз правових, технічних та організаційних особливостей їх функціонування дає підстави стверджувати, що бази даних слід розглядати як об'єкт регулювання інформаційного, адміністративного, освітнього, цивільного та кримінального права.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з інформаційного, адміністративного та освітнього права тощо. Так, правові проблеми інформаційних процесів, які відбуваються в суспільстві, знаходять своє відображення у дослідженнях провідних вітчизняних правників: І. В. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, Р.А. Калюжного, І.Ф. Коржа, В.Г. Пилипчука.

Бази даних як об'єкт охорони авторського права є предметом досліджень багатьох науковців. Однак, особливий інтерес викликають роботи Л.Т. Комзюк, С.Й. Литвин, О.І. Яременка.

Правовим підґрунтям створення та функціонування баз даних є нормативно-правові акти, що визначають правові засади їх функціонування, права та обов'язки суб'єктів, що вступають у правовідносини з приводу створення, наповнення, використання, охорони та захисту баз даних тощо.

Так, у Європейському Союзі (далі – ЄС) з 1996 року діє Директива №96/9/Єс «Про правовий захист баз даних» [3]. В ній визначається понятійно-категоріальний апарат, розмежовано поняття баз даних і

комп'ютерних програм, що використовуються для їх функціонування, визначено права суб'єктів, що взаємодіють у процесі створення, функціонування баз даних, вказано строк дії захисту тощо.

Проаналізуємо правову природу баз даних на прикладі правового забезпечення однієї із основних баз даних, що використовується для забезпечення процесів вищої освіти, а саме Єдиної державної бази з питань освіти (далі – ЄДЕБО). Її створення та нормативне закріплення стало важливим етапом розвитку правових засад інформаційного забезпечення системи освіти в Україні. ЄДЕБО створено Міністерством освіти і науки України на виконання Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [4]; Постанови Кабінету Міністрів України «Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти» [5]. Формування ЄДЕБО відбувається на підставі Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти, затвердженого вищевказаною Постановою Кабінету Міністрів України [5].

В контексті правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності ВНЗ та всієї системи вищої освіти важливим, на нашу думку, є пропозиція [6] створення єдиної державної бази обліку і використання інформаційно-освітніх комп'ютерних програм і продуктів, куди вноситимуться програми, що відповідають вимогам до подібних інформаційних продуктів, пройшли тестування, забезпечують досягнення ефективних показників у освітній діяльності.

Для забезпечення ефективного функціонування такої бази даних в межах правового поля доцільно розробити відповідний документ, що визначатиме понятійний апарат програм та продуктів, вимоги до їх технічних та інших характеристик, систему контролю якості та межі відповідальності розробника, замовника, користувача таких продуктів.

В суспільному житті використання подібних баз даних характерне для автономізації багатьох процесів. І поряд з численними перевагами суспільство зіткнулося із цілою низкою правових колізій та прогалін, що

призводять до порушення прав суб'єктів інформаційних правовідносин. Функціонування ЄДЕБО, призвело до докорінної зміни системи освіти, однак має свої переваги і недоліки. Вважаємо, що одними із найважливіших переваг є об'єктивність, неупередженість і прозорість при проведенні вступної кампанії, об'єднання в єдину систему інформації про здобувачів вищої освіти, недопущення втрат бюджетних коштів, припинення шахрайських схем купівлі дипломів і т.д. Однак, існують і недоліки, що потребують вдосконалення на законодавчому рівні.

Недоліки можна згрупувати по кількох рівнях: правовому (недосконалість нормативно-правового акту, що регулює роботу бази, недосконалість правочинів, що визначають правовідносини між замовниками, виконавцями та користувачами послуг у сфері створення, використання та охорони баз даних, прогалини у сфері притягнення до відповідальності за інформаційні правопорушення); організаційному (недосконале кадрове забезпечення, низька оплата праці адміністраторів), технічному (невідповідність технічних характеристик наявним вимогам, що призводить до некоректної роботи системи в години критичного навантаження при масових запитах користувачів), методичному (відсутність окремих блоків, не завжди зручний інтерфейс, помилки при введенні інформації), фінансовому (вартість підключення всіх блоків є значною для невеликих ВНЗ). Більшість цих недоліків можна усунути шляхом передбачення відповідних норм в акті, що врегульовує роботу такої бази даних. Крім того, не врегульованими залишаються питання припинення використання автоматизованих інформаційних систем, зокрема тих, які недосконало працюють, і відповідальності за некоректну роботу бази даних.

Дослідники слушно зауважують про декларативність нормативного документа, який дозволяє використовувати інформаційно-аналітичну систему для автоматизації певних процесів [7, с.5]. Вказуючи, що такий нормативно-правовий акт ніяким чином не прив'язаний до самої системи

(тобто система може змінюватись, доповнюватись новими функціями без необхідності внесення доповнень в нормативно-правовий акт), підкреслюють, що це не перешкоджає використанню систем, які некоректно функціонують через програмні помилки, і призводить до порушення норм права. Сучасне законодавство взагалі не містить поняття помилки в програмі і не торкається такого питання як законність чи незаконність використання певної системи для автоматизації процесів. Разом з тим в судовій практиці вже з'являються випадки вирішення справ, пов'язаних із порушенням прав і законних інтересів суб'єктів інформаційних правовідносин, що виникають через системи, які некоректно працюють [7, с.6].

Порушення прав користувачів, зокрема здобувачів вищої освіти, у сфері використання баз даних набувають системного характеру. Найпоширенішими випадками є відсутність доступу до бази даних через технічні чи організаційні причини, несанкціоноване використання інформації з бази даних, невчасне виправлення інформації в базі даних, неможливість видалення інформації про себе з бази даних (право на електронну смерть). Вирішення цих питань потребують уваги правової спільноти, детального дослідження та напрацювання законодавчих пропозицій.

Список використаної літератури:

1. Knowledge Societies: Information Technology for Sustainable Development / Mansell R. & When U. (Eds.). – Oxford : Oxford University Press, 1998. – Electronic version. – URL: https://books.google.com.ua/books?id=zAwMVDmeQUcC&pg=PA99&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (date of access:15.10.2016);
2. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе : антология / под ред. В.Л. Иноземцева. – Москва, 1999. – 392 с.;
3. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про правовий захист баз даних"[Електронний ресурс]// Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ від 11.03.1996 № 96/9/ЄС // Джерело доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_241.;
4. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926 // Джерело доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/926/2010> ;

5. Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення, Перелік від 13.07.2011 № 752 // Джерело доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/752-2011-п.>;

6. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 03 лип. 2014 р. № 1565-VII // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Джерело доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1565-18>;

7. Амелин Р.В. Правовые аспекты разработки и применения автоматизированных информационных систем в государственном и муниципальном управлении : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Р.В. Амелин ; Саратов. гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. – Саратов, 2010. – 27 с.

Kronivets T.M.

BASES OF DATA IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM:

LEGAL MEASUREMENT

In the article the legal analysis of the creation, functioning and protection of databases in the system of higher education is carried out, the legal characteristics of this information product are generalized.

Key words: databases, higher education, higher educational institution, information society, knowledge society.

-----***-----